

Hamam Kültürü ve Seramik Yansımaları

Turkish Bath Culture and Ceramic Reflections

Firdevs Müjde Gökbel

Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Seramik ve Cam Bölümü
email: mgokbel@kastamonu.edu.tr ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2034-9061>

Atf (APA 6)/To cite this article

Gökbel, F. M. (2019). Hamam kültürü ve seramik yansımaları. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 43, 57-68. doi: <https://doi.org/10.32547/ataunigsed.547881>

Makale Gönderim Tarihi/Received: 01/04/2019

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 05/10/2019

Makale Yayın Tarihi/Published: 26/10/2019

Review Article/Derleme Makalesi

Öz

İnsanoğlunun en önemli ifade biçimlerinden biri olan sanat, kültürel geçmişe sahip çıkma noktasında önemli bir görevi yerine getirmektedir. Geçmişte var olan birtakım kültürel değerler modern dünyada yitirilmiştir. Hamam kültürü de bunlardan bir tanesidir. Türk örf ve adetlerini yansıtan yapılardan biri olan hamamlar, mimari özelliklerinin yanı sıra geleneksel bir hal alan kullanım şekilleri ile Anadolu topraklarının vazgeçilmez unsurlarındandır. Hamamlar sergilediği yapısal biçimiyle birlikte kültürel dokusunda barındırdığı peşkir, peştamal, havlu, kurna, hamam taşı, göbek taşı, kese ve takunya gibi ürünlerle kültürel bir zenginlik sunmaktadır. Söz konusu unsurlar kültürden kültüre değişiklik göstermektedir.

Bu çalışmada hamam kültürünün tarihçesi araştırılarak Türk seramik sanatçılarının hamam kültürü ile ilişkilendirdikleri çalışmaları incelenmiştir. Bazı eserlerin hamamda kullanılan birtakım ürünlerin yansımaları niteliğinde olduğu, bazılarının ise aktarılmak istenen mesaj ile ilgili simgesel biçimde ele alındığı görülmektedir. Sonuç olarak konu ile ilgili incelenen seramik eserlerin unutulmaya yüz tutan söz konusu kültürel mirasın yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması noktasında büyük önem taşıdığı söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Seramik, Gelenek, Hamam kültürü

Abstract

Art, one of the most important expressions of human beings, has fulfilled a prominent place in the point of cultural heritage. A number of cultural values that existed in the past have lost in the modern world. Turkish bath culture is one of them. Turkish baths, one of the buildings reflecting the customs and traditions, are indispensable elements of Anatolian lands with their traditional features as well as with their architectural features. Together with the structural form exhibited in the historical texture of baths, prehistoric, loincloth, towels, bath basin, bath bowl, belly stone, pouch and clogs can be evaluated as historical wealth. These elements have changed from culture to culture.

In this study, the history of Turkish bath culture has been searched and the artworks of Turkish ceramic artists related to Turkish bath culture have been analyzed. It is seen that some of the artworks are the reflection of some products used in the baths and some of them are used symbolically about the message to be conveyed. As a result, it can be said that the ceramic artworks examined on the subject are of great importance in terms of keeping this cultural heritage alive and transferring it to future generations.

Keywords: Ceramics, Custom, Turkish Bath Culture

1. Giriş

Hamam kültürünün ortaya çıkışında şüphesiz insanoğlunun temizlenme gereksinimi yatmaktadır. Psikolojik etkisinden ziyade hastalıklara yakalanmamak için alınan en temel önlem temizliktir. Temizlik hususuna önem verilmeyen coğrafyalarda zaman zaman meydana gelen salgımlarla birçok insanın hayatını kaybettiği bilinmektedir. Bu nedenle geçmişte olduğu gibi günümüzde de temizlik çok önemli bir yere sahiptir. Yapılan araştırmalarda eski çağlarda insanoğlunun genellikle su kenarlarında yaşamlarını sürdürdükleri, yıkama ve yıkanma ihtiyaçlarını akarsu ve benzeri su kaynaklarında gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Öte yandan inanç sistemleri bağlamında Tanrı huzuruna çıkarken ruhsal arınma niteliğinde de temizliğe önem verdikleri görülmektedir.

2. Yöntem

Araştırma Betimsel modele dayalı olarak yürütülen nitel bir araştırmadır. Araştırma kapsamında konu ile ilgili literatür taraması yapılarak veri toplanmıştır. Derlenen veriler ışığında hamam kültürü ile ilişkili olan seramik eserler incelenerek söz konusu kültüre etkisi bakımından tartışılmıştır.

3. Hamam kültürü ve seramik yansımaları

3.1. Hamam kültürü

Tarihsel olarak incelendiğinde; M.Ö. 4000'lerde yaşamış olan Sümerlerin, sağlıklı yaşam için yıkanma ve vücut temizliğinin şart olduğuna inanarak kişisel hijyene önem verdikleri görülmektedir. Benzer şekilde M.Ö. 3000-2000 yıllarında Mısır Krallığı, halka yıkanmaları ve sık sık saç-sakal kestirmeleri konusunda mecburiyet getirmişlerdir (Kozak, 2010). Kimi kültürler akarsularına kutsallık atfetmişlerdir. Hintliler için Ganj, Asurlular

için Fırat, Mısırlılar için Nil gibi nehirler hem bedensel hem de ruhsal temizliğin gerçekleştiği yerler olarak önem teşkil etmiş ve kutsallaştırılmıştır (Ertuğrul, 2009, s. 241). Su kaynakları, geçmiş dönemlerde olduğu gibi günümüzde de aynı değerini korumaktadır. Örneğin Ganj, Hint halkı için halen ölümlerin son yolculuğuna arınarak uğurlandığı nehir konumundadır. İnsanoğlunun yaşamında çok önemli bir yere sahip olan su, Türklerin de kutsal kabul ettiği unsurlardan biridir. Yer-su kültürü, Köktürk kitabelerinden anlaşıldığı üzere 8. yüzyılda Türklerde, devletin resmi kütlerinden biri olmuştur. Kültürün Kitabesinde geçen “Üze Türk tengrisi Türk iduk yiri subı ança itmiş” ve Tonyukuk Kitabesinde yer alan, “Tengri Umay iduk yir sub basa birti erinç” cümleleri yer-su kültürünün varlığına dair ifadelerdir (Küçükbasmacı, 2017, s. 200). Zamanla insanoğlunda oluşan mahremiyet duygusu, bununla birlikte iklime bağlı olarak ortaya çıkan zorluklar, yıkanmak için hem kapalı bir mekânın varlığını hem de sıcak su ihtiyacını gündeme getirmiştir.

Araştırmanın konusu olan hamam kültürüne geçmeden önce hamam terimini incelemek yerinde olacaktır. Genel olarak hamam; suyun ısıtılarak insanların yıkanması amacıyla yapılan yapılara verilen isimdir. Türkçeye Arapçadan yerleşmiş olan hamam kelimesinin kökeni; ısıtmak, sıcak olmak anlamında kullanılan hamm (hamam) sözcüğünden gelmektedir. Farsça karşılığına bakıldığında germâbe şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Hamam kelimesinin sözlük anlamı ise “ısıtan yer” demek olup, yıkanma yeri manasında kullanılmaktadır (Ertuğrul, 2009, s. 241). Kimi kaynaklarda ılıca ve kaplıcaların da hamam yapıları altında gruplandırıldığı görülmektedir. Bununla birlikte ılıca ve kaplıcalar daha ziyade sıcak su kaynaklarının olduğu yerlere yapılan şifa niyetiyle gidilen yapılardır. Hamam yapıları Türk kültürü ile o kadar özdeşleşmiştir ki; bununla ilgili olarak birçok söz dilimize yerleşmiştir. Örneğin; içinde bulunulan yer çok sıcak olduğunda “hamam gibi” tabiri kullanılmaktadır. Zor bir iş karşısında o zorluklara katlanma durumu için “Hamama giren terler”, değişmeyen durumlar ya da kişiler için “eski tas eski hamam” gibi deyimler kullanılmaktadır.

Hamam kültürünün yaygınlıkla görüldüğü medeniyetler, Roma ve Osmanlı medeniyetleridir. Tarih öncesi devirlere uzanan yıkanma eyleminin ulaşılan kaynaklar neticesinde ilk olarak Eski Yunanlıların yaşantılarında yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte hamam yapıları hakkında yeterli bilgi mevcut değildir. Bilindiği kadarıyla deniz ve derelerde spor banyoları ile büyük halk hamamları, ayrıca jimnastik salonlarında (gymnase) hamamlar bulunmakta idi. Eski Yunan hamam yapıları hakkında ulaşılan kültürel varlıklardan biri, Asos Hamamı harabelerinde yer alan 68 x 5m. boyutlarındaki mekândır. Ayrıca arkeolojik çalışmalar neticesinde üzerlerindeki yıkanma sahneleri ile Eski Yunan seramik vazoları ve evlerdeki banyo tesisatının varlığını ispat eden birçok yıkanma araç-gereci bulunmuştur (MEB, 2016, s. 4).

Yunanlılardan esinlenen Romalılar M.Ö. 2. yüzyılda hayır sahiplerinin yaptırdığı genel hamamları halkın kullanımına açmışlardır. Böylelikle hamamlar M.Ö.1.yüzyıldan başlayarak imparatorluk dönemi süresince tüm Roma ve eyaletlerinde çok sayıda yapılmıştır. Roma İmparatorluk Dönemi'nde hamamlar, hem büyüklük hem de konfor açısından önemli bir seviyeye gelmiştir. Roma dönemindeki ilk hamamlar incelendiğinde kadınlar için ayrılan bölümlerin erkeklerinkine oranla daha küçük ve konforsuz olduğu görülmektedir. Belli bir süre sonra ise kadınlar ve erkekler birlikte yıkanmaya başlamışlardır. Ortaya çıkan kötü durumlarla birlikte Hadrian döneminde birlikte yıkanma durumu yasaklanmıştır. Farklı bölümleri olmayan hamamlarda ise kadın ve erkekler için farklı saatlerde hizmet sunulmuştur (Başaran, 1997, s. 1010). Roma hamamları incelendiğinde teknik ve mimari açıdan mükemmel şekilde inşa edildikleri görülmektedir (Görsel 1-2). Romalılar için hamamda geçirilen iki saat, günün en büyük öğünü olan akşam yemeğine hazırlanmanın en iyi yoluydu. Orta çağda yapılan hamamlar sadece yıkanmak için değil aynı zamanda sosyalleşmek için kullanılmıştır. Roma Döneminde hamamlar yukarıda bahsi geçen işlevlerinin yanı sıra top oyunları ve güreş gibi spor etkinliklerinin de gerçekleştirildiği yerler olmuştur (Daşbacak, 2006, s. 959).

Görsel 1. Caracalla Roma hamamı, M.S. 212 - M.S. 216, Roma, İtalya.

Görsel 2. Basilica Terma Roma hamamı, M.S. 2.yüzyıl, Sarıkaya, Yozgat, Türkiye.

Tarihi çok eskilere dayanan ve insanoğlunun en önemli gereksinimlerinden biri olan yıkanma olgusunun Anadolu'daki serüveni oldukça eskidir. Türk hamamlarının tarihi, kesintisiz bir gelişme zincirinin halkası olarak Bizans ve Roma hamamlarına, hatta daha da eskilere giderek Anadolu'nun Bronz Çağ Uygarlıklarına kadar dayanmaktadır (Yegül, 2009, s. 100-101). Göçebe Türklerin "çerge" adı verilen tekerlekli çadır hamamlarına sahip oldukları bilinmektedir. Örneğin; Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubat'ın sefere çıkarken yanında "Hamam-ı Seferi" olarak isimlendirilen bir tür çadır hamamı taşıdığı söylenmektedir. Türkler hâkimiyet altına aldıkları tüm yerlere hamam kültürlerini de beraberinde götürmüşlerdir. Türklerin yaşadıkları evlerde ayrıca bir yıkanma yeri bulunmakta idi. Anadolu köylerinde hamam terimin karşılığı "munça" veya "munçak" olarak ifade edilmektedir. Anadolu'ya yerleşen Türkler, XI. yüzyılın sonlarından itibaren Anadolu'da bulunan diğer dönemlere ait hamamların bir kısmını İslâmiyet'in temizlik şartlarına uygun, yıkanmayı sağlayacak şekilde düzenleyerek kullanmaya başlamıştır. XII. yüzyılda Anadolu'nun Selçuklular tarafından fethedilmesinden kısa bir süre sonra Türkler tarafından Bizans şehirlerinde bulunan antik hamamların plânlarından çok farklı plânda hamamlar inşa edilmiştir (Görsel 3-4). İyi birer iktisadi işletme özelliği taşıması ve vakfiyelerin yaşatılabilmesi nedeniyle külliye denilen yapılar içine mutlaka birer hamam inşa edilmiştir. Böylelikle hem hamamlar varlığını sürdürmüş hem de hamamlardan elde edilen gelirler ile vakıflar ayakta kalmıştır (Avşar ve Avşar, 2016, s. 640-643). Hamamlar yapıldıkları yerlere göre çarşı hamamı (genel hamamlar), saray hamamı, konak hamamı ve benzeri şekilde gruplandırılmaktadır.

Görsel 3. Kılıç Ali Paşa hamamı, 16. yüzyıl, İstanbul, Türkiye.

Görsel 4. Kılıç Ali Paşa hamamı (iç görünüm), 16. yüzyıl, İstanbul, Türkiye.

Osmanlı hamamlarında mekân olarak soyunmalık, ılıklik ve sıcaklık bölümleri, tesisat kısmında ise su deposu, külhan ve cehennemlik bulunmaktadır. Soyunmalık (camekân) olarak adlandırılan kısım genellikle, halvetleri de dâhil olmak üzere bütün sıcaklığa eş değer büyüklükte olan, ısıtılmayan, müşterilerin soyunup giyindikleri yerdir. Bu kısma doğrudan bir kapı ile veya bir rüzgârlıktan geçilerek girilir (MEB, 2016, s. 9). Soyunmalık ve sıcaklık bölümü arasında ise ılıklik adı verilen, vücudun hem sığağa hem de soğuğa alışmasına yardımcı olan kısım yer almaktadır. Hamamların en önemli mekânı ise iki bölüm olarak inşa edilen sıcaklıktır. İlk bölümde köşelerde kapıları olmayan “halvet” adı verilen hücreler, ikinci bölümde ise bu hücreler arasında kalan yıkanma nişleri, duvar kenarlarında devam eden mermer sekiler ve ortada göbek taşı bulunmaktadır. Hamamların diğer bölümleri ise su deposu ve külhan adı verilen tesisat kısımlarıdır (Çınar, 2011, s. 145-146). Tarihsel süreç incelendiğinde Roma-Bizans medeniyetinin kimlik kazandırdığı “hamamlar” İslami yaşama temizlik anlamında yol gösterici bir miras olarak kalmıştır. İslam dininin insani anlamda temizliğe atfettiği kutsiyet ise Osmanlılar’ da daha ileri bir düzeye taşınarak, temizlik kültürünün mimari bir örüntüsü olarak yerini almıştır (Sami, 2017, s. 1534).

Eski devirlerden bugüne değin, yıkanma eylemi çerçevesinde her kültür farklı kabuller, ritüeller ve gelenekselleşen tavırlar sergilemiştir. Roma geleneğinin aksine, Türk-İslam kültüründe yıkanma eylemi zamanla gündelik yaşamın rutin bir parçası haline dönüşmüştür (Sami, 2017, s. 1532). Yapılan araştırmalar neticesinde Avrupa’daki hamamlarda kadın ve erkeğin birlikte yıkanması ve beraberinde ortaya çıkan birtakım ahlaki ve sağlık problemleri nedeniyle hamamların uzun süre boyunca yasaklandığı görülmektedir (Başaran, 1997, s. 1010). Türklere ise yüzyıllardır süren ve gelenekselleşen hamam kültürü kesintiye uğramadan devam etmiştir. Daha önce değinildiği üzere hamamlar sadece yıkanma amacıyla gidilen yerler değil aynı zamanda insanların sosyalleştiği, birlikte keyif aldıkları bir yer olmuştur.

Hamamla ilgili olarak ortaya çıkan en güzel geleneklerden biri gelin ve damat hamamıdır. Gelin hamamı, kına gecesinden birkaç gün önce kız tarafının tertip ettiği, giderlerini ise erkek tarafının karşıladığı düğün öncesi ritüelidir. Gelin hamamına kız tarafı, gelinin arkadaşları ve damat tarafından ise yalnızca elti ya da görümce gider. Kız tarafı hamama giderken davetlilere sunulmak üzere cevizli lokum, zeytinyağlı dolma gibi yiyecekler ve çay, gazoz gibi içecekler hazırlar. Gelin hamamının olmazsa olmazı “hamam bohçasıdır”. Bohçanın içinde hamam taşı, sabun, süslemeli nalın (takunya), gelin için ipek peştamal, hamam beyazı adı verilen pul oyalı tülbent, kese, temiz ve kirli çamaşır için 2 adet küçük bohça, hamam yaygısı, sadece gelinin omzuna atılan ve onu diğer kızlardan ayıran keyfiye (kare formulu dokuma), baş, gövde ve bacaklar için hamam havlusu, peşkir (el havlusunun küçüğü) ve tel sırma işli havlular bulunur. Gelin, hamama giderken günlük bir kıyafet giyer. Hamam hazırlığını yapan gelini arkadaşları yıkar, diğer misafirler ise birer tas su dökerek el değerkler. Gelinin saçının taranması ve tüm misafirlerin yıkanması ile eğlenceye geçilir (MEB, 2016, s. 18). Eğlenceye gidilirken darbuka, zil, def ve benzeri çalgı aletleri götürülür. Bir taraftan yemeklerin yendiği gelin hamamında diğer taraftan çalınır ve söylenir. Damat hamamı, kız hamamına göre daha farklıdır. Kız ve erkek tarafının erkeklerinin katıldığı damat hamamında yenilir, içilir ancak çalgılı çengili bir eğlence tertip edilmez. Amaç; damadın düğün öncesi rahatlaması, yorgunluğunu atarak arkadaşları ile iyi bir vakit geçirmesidir. Hem rahatlatma, hem temizlenme hem de keyifli sohbetlerin bir arada olduğu hamam kültürümüzde, gelin ve damat hamamı geleneğimizin farklı türlerini de görmek mümkündür. Örneğin; Anadolu’nun hemen her yöresinde görülen anne ve yeni doğan bebeğinin kırkinci gün sonunda yıkandığı “kırk hamamı”, sünnet olacak çocuğun sünnet öncesinde tertip edilen eğlence eşliğinde yıkandığı “sünnet hamamı” gibi diğer geleneksel hamam ritüellerini saymak mümkündür.

3.2. Hamam kültürünün seramik yansımaları

Hamam kültürü sanatın birçok dalını etkilemiştir. Özellikle Osmanlı döneminde yapılan minyatürlerde hamam sahnelerini görmek mümkündür. Bununla birlikte resim sanatında da birçok hamam sahnesi ile karşılaşılmaktadır. Hamam kültüründe yer alan ilk seramik unsur ise, hamam taslarıdır. Hamam tasları, ustaları tarafından yüzyıllar boyunca özenle imal edilen estetik objeler olmuştur. Eski dönemlerde daha ziyade bakır madeninden üretilen hamam taslarının tarihte seramik olan örneklerine de rastlanmaktadır (Görsel 5).

Görsel 5. Ahtapot ve Yunus desenli hamam taşı, M.Ö. 510-500, Eretria, Euboea.

Hamam taslarını diğer taslardan ayıran en önemli özellik, sıklıkla merkezinde bir göbek bulunmasıdır. Böylelikle tas, göbek kısmında meydana gelen havadan ötürü kurna içinde batmamaktadır. Öte yandan kenarındaki yivler ve bu göbek sayesinde kolaylıkla kavranabilmektedir. Bir efsaneye göre merkezde yer alan bu çıkıntı, Ana Tanrıça Kybele'nin göbeğini temsil etmektedir. Hamam taslarının göbeksiz düz örneklerinin de üretildiği görülmektedir. Göbekli olanlarda bezemeler göbek etrafında daha yoğun iken düz olanlarda taban kısmında yoğunlaşmaktadır. Anadolu'nun farklı yörelerinde değişiklik göstermekle birlikte hamam taslarında süsleme olarak kabartma resim, kazıma ve kakma tekniğiyle yapılmış geometrik, bitki ve manzara desenleri bulunmaktadır. Örneğin, Erzincan bölgesi hamam taslarının içinde hareketli balık figürleri görülürken İstanbul'da üretilen hamam taslarında tarihi binaların resmedildiği görülmektedir. Göbekli tasların en erken örneği, M.Ö. 8 ve 7. yüzyılda Frig Dönemi'nde görülmektedir (Perk, 2017, s. 355-356).

Kültürel miras niteliğinde olan hamamlar, bazı seramik sanatçılarına da ilham olmuştur. Türk Seramik Sanatçısı Mehmet Tüzüm Kızılcın, Türk kültür unsurları içinde çok önemli bir yere sahip olduğunu düşündüğü hamam kültürü ile ilgili eserler ortaya koymuştur. Hamam kültürü ile ilişkilendirdiği çalışmalarını ilk olarak Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de bulunan bir sanat galerisinde sergileyen sanatçı, hamamla ilgili farklı kültürel öğeleri ele almıştır. Hamam serisinde özellikle ışık geçirgenliği ve beyazlığı nedeniyle porselen bünyeyi tercih etmiştir. Görsel 6 ve 7'de yer alan çalışmalarında hamamın soğukluk (ılıkılık) adı verilen bölümünden etkilendiğini ifade etmektedir. Sanatçı, bu bölümün duvarlarında yer alan, rutubetin etkisi ile zamanla bozulan motifleri hayata taşımaktadır.

Görsel 6. Mehmet Tüzüm Kızılcın, "Hamam Serisi, Pano", 80x120x4cm. porselen, döküm, (porselen birimlerin et kalınlığı: 2 mm.) 2012, Budapeşte, Macaristan.

Görsel 7. Mehmet Tüzüm Kızılcın, "Hamam Serisi, Pano", 35x35x4cm. porselen, döküm, (porselen birimlerin et kalınlığı: 2 mm.) 2012, Budapeşte, Macaristan.

Hamam denildiğinde aklın gelen ilk şeylerden biri kurnalardır. Kızılcın, porselen malzeme ile hayat verdiği kurnalarını arka fonda geleneksel motifler içeren formları ve panolarıyla sergilemiştir (Görsel 8-9).

Görsel 8. Mehmet Tüzüm Kızılcın, “Hamam Serisi, Kurna”, R: 60cm. H: 80cm. porselen, döküm, 2012, Budapeşte, Macaristan.

Görsel 9. Mehmet Tüzüm Kızılcın, “Hamam Serisi, Kurna”, R: 60cm. H: 100cm. porselen, döküm, 2012, Budapeşte, Macaristan.

Hamamların vazgeçilmez ürünlerinden bir tanesi de şüphesiz hamam taslarıdır. Seramik sanatçısı Mehmet Tüzüm Kızılcın, porselen hamam taslarına farklı anlamlar yükleyerek Türk Medeniyetinin üstün temizlik anlayışına vurgu yapmaktadır. Balık figürü bilindiği üzere Hristiyan dininde önemli bir yere sahiptir. Sanatçı Kızılcın, Görsel 10’da görülmekte olan hamam taslarının merkezine balık figürleri yerleştirmiştir. Tüzüm Kızılcın’ın söz konusu eserleri, kültürel varlığımızın uluslararası boyutta temsili niteliğindedir.

Görsel 10. Mehmet Tüzüm Kızılcın, “Hamam Serisi, Hamam Tası”, R: 32cm. H: 8cm. porselen, torna, 2012, Budapeşte, Macaristan.

Sanatçı, Görsel 11’de görülmekte olan eserinde ise Anadolu’nun farklı bir kültürel ögesi olan Tılsımı gündeme getirmek istemiştir. “Dualı” şeklinde nitelendirdiği çalışmasında sır üstü dekoru mevcuttur.

Görsel 11. Mehmet Tüzüm Kızılcın, “Hamam Serisi, Dualı Hamam Tası”, R: 34cm. H: 12cm. porselen, torna, 2012, Budapeşte, Macaristan.

Görsel 12 ve 13’de yer alan çalışmalarında ise bakır ustaları tarafından dövülerek yapılan hamam taslarına hayat vermek istemiştir.

Görsel 12. Mehmet Tüzüm Kızılcın, “Hamam Serisi, Hamam Tası”, R: 32cm. H: 8cm. porselen, torna, 2012, Budapeşte, Macaristan.

Görsel 13. Mehmet Tüzüm Kızılcın, “Hamam Serisi, Hamam Tası”, R: 32cm. H: 8cm. porselen, torna, 2012, Budapeşte, Macaristan.

Maden işlerinde gümüş üzerine yapılan kaplamadan sonra bakır üzerine de altın kaplama yapılmış ve adına "Tombak" denilmiştir. Kazak, Kırgız ve Türkmenlerde süsleme amacıyla kullanılan ve Oğuzlar arasında "Altın Yalatma" olarak tanınan söz konusu teknik Osmanlılarda "Tombak" adıyla yaygın olarak üretilmiştir (Özüdoğru, 1994, s. 133). Mehmet Tüzüm Kızılcın, günümüzde unutulmaya yüz tutmuş bu tekniği geleneksel hamam tasları ile bir araya getirerek farkındalık yaratmaya çalışmaktadır (Görsel 14) (M.T. Kızılcın kişisel iletişim, 10 Şubat 2019).

Görsel 14. Mehmet Tüzüm Kızılcın, “Hamam Serisi, Hamam Tası”, R: 34cm. H: 12cm. porselen, torna, 2012, Budapeşte, Macaristan.

Hamam kültürü ile ilgili seramik eser üreten bir diğer Türk Sanatçı, Hadiye Güvenateş’tir. Güvenateş, çocukluk yıllarını memleketi olan Tokat’ ta geçirmiştir. Eski dönemlerde evlerde banyo olmadığını ifade eden sanatçı, hamam kültürünün kendisi, ailesi ve çevresi için büyük önem taşıdığını söylemektedir. Hamamlarda sadece yıkanılmadığını aynı zamanda yemek yenilerek uzun saatler sohbet edildiğinin altını çizmektedir. Kendisi Türk kültür öğeleri arasında hamamları ve hamama dair unsurları ayrı bir yere koymaktadır. Çocukluk yıllarını ve kültür değerlerimizi seramik eserleriyle buluşturan sanatçının eserlerinde zengin bir bezeme üslubu hâkimdir. Görsel 15, 16, 17, 18, 19’da görülen eserlerinde geleneksel Kütahya motiflerini, Görsel 20, 21, 22 ve 23’de ise geleneksel İznik motiflerini görmek mümkündür. Eserlerinde tamamlayıcı unsur olarak keçi kılından dokuma, deri ve metal parçalar da kullanmaktadır (H. Güvenateş kişisel iletişim, 17 Şubat 2019). Sanatçının izleyiciyle buluşturduğu eserleri, günümüzde değişim içinde olan hamam kültürünün içinde barındırdığı değerlerin genç nesillere aktarılması ve yaşatılması adına önem taşımaktadır.

Görsel 15. Hadiye Güvenateş, “Hamam Serisi, Hamam Tası”, R: 25cm. H: 5cm. seramik, döküm, sıraltı, 2012, İzmir, Türkiye.

Görsel 16. Hadiye Güvenateş, “Hamam Serisi, Hamam Aynası”, 10x15x2cm. seramik, döküm, sıraltı, 2012, İzmir, Türkiye.

Görsel 17. Hadiye Güvenateş, “Hamam Serisi, Takunya”, 10x22x7cm. seramik, döküm, sıraltı, 2012, İzmir, Türkiye.

Görsel 18. Hadiye Güvenateş, “Hamam Serisi, Düzenleme”, 30x65x15cm. seramik, döküm, sıraltı, 2012, İzmir, Türkiye.

Görsel 19. Hadiye Güvenateş, “Hamam Serisi, Sabunluk, Liflik”, 9x13x8cm. seramik, döküm, sıraltı, 2012, İzmir, Türkiye.

Görsel 20. Hadiye Güvenateş, “Hamam Serisi, Hamam Tası”, R: 25cm. H: 5cm. seramik, döküm, sıraltı, 2012, İzmir, Türkiye.

Görsel 21. Hadiye Güvenateş, “Hamam Serisi, Takunya”, 10x22x7cm. seramik, döküm, sıraltı, 2012, İzmir, Türkiye.

Görsel 22. Hadiye Güvenateş, “Hamam Serisi, Sabunluk, Liflik”, 9x13x8cm. seramik, döküm, sıraltı, 2012, İzmir, Türkiye.

Görsel 23. Hadiye Güvenateş, “Hamam Serisi, Düzenleme”, 25x75x22cm. seramik, döküm, sıraltı, 2012, İzmir, Türkiye.

4. Sonuç

Tarihi çok eskilere dayanan, Türkler’ in özellikle Roma ve Bizans medeniyetlerinden miras olarak geliştirdiği ve ileri düzeye taşıdığı hamam kültürü, Türk kimliğinde önemli bir yer tutmaktadır. Ortaçağ Avrupa’sında ise birçok medeniyetin temizlik hususunda gerilediği, hamamların yanlış kullanımlarıyla ortaya çıkan hastalık ve benzeri olumsuz durumlar nedeniyle yasaklanarak uzunca bir süre halkın temizlik gereksinimini yerine getiremediği görülmektedir.

Geçmişte çok önemli bir yere sahip olan hamam kültürü ne yazık ki modern yaşamla birlikte eski önemini yitirmiş durumdadır. Araştırma kapsamında Türk seramik sanatçılarının hamam kültürü ile ilişkilendirdikleri porselen ve seramik eserleri incelenmiştir. İncelenen eserlerde dikkat çeken en önemli husus ise; sanatçıların Türk kimliği ile yakından ilişkili olduğunu düşündükleri hamam kültürünün varlığını sürdürmesi ve gelecek nesillere aktarılmasında edindikleri misyondur. Bu doğrultuda gerçekleştirdikleri eserlerin bazılarının biçimsel bakımdan orijinallerinin temsili olduğu, bazılarının ise soyut biçimde ele alınarak hamam kültürü üzerinden metafor yapıldığı görülmektedir. Netice itibariyle çalışmada eserleri incelenen Türk sanatçılarının, kültürel mirasımıza sahip çıkma ve onu yaşatma noktasında önemli bir görevi yerine getirdiği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Avşar, Z., & Avşar, S. (2016). Var olmanın ve arınmanın tarihi seyri içerisinde bedensel-ruhsal temizlik mekânları olarak hamamların iletişim bakımından önemi. *Idealkent Kent Araştırmaları Dergisi*, 7(19), 628-658.
- Başaran, T. (1997). Roma döneminde Hypokaust sisteminin ısı analiz yönünden günümüz yerden ısıtma sistemiyle karşılaştırılması. A. Güngör, Z. İlken, A. Hepbaşlı, E. Pelin, Ö. Ertöz, & N. Bozokalfa (Ed.), *III. Uluslararası Tesisat Mühendisliği Kongresi Mmo Yayını Bildiriler Kitabı* (s. 1008-1018) içinde. İzmir: MMO Yayınları.
- Çınar, S. (2011). Erzurum Gümrük Hamamı'nın öncesi ve sonrası. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 20, 145-154.
- Daşbacak, C. (2006). Antik çağda Buldan ve çevresinde temizlik kültürü. İ. Ertuğrul, & T. Tok (Ed.), *Buldan Sempozyumu Bildiri Kitabı* (s. 959-960) içinde. Buldan, Denizli.
- Ertuğrul, A. (2009). Hamam yapıları ve literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7(13), 241-266.
- Küçükbasmacı, G. (2017). Kastamonu' da asa suları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 83, 199-221.
- Kozak, A. M. (2010). Temizliğin tarihçesi. Erişim adresi: <https://www.turizmguzel.com/makale/temizligin-tarihcesi-m49.html>
- MEB. (2016). Bursa'da hamam kültürü. Bursa Olgunlaşma Enstitüsü, Bursa. Erişim adresi: <http://bursaolgunlasma.meb.k12.tr>
- Özudođru, Ş. (1994). Anadolu'da erken tunç çağından günümüze gümüş takıların tarihi gelişimi içinde Alpu takılarının değerlendirilmesi. *Anadolu Sanat Dergisi*, 2, 127-241.
- Perk, H. (2017). Anadolu hamam taslarının serüveni. *Z Kültür, Sanat, Şehir, Mevsimlik Tematik Dergi*, 2, 355-357.
- Sami, K. (2017). Halk kültürü bağlamında hamamların toplumsal ve mekânsal dönüşümleri, Diyarbakır tarihi "Suriçi" örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(64), 1531-1546.
- Yegül, F. K. (2009). Anadolu su kültürü: Türk hamamları ve yıkanma geleneğinin kökleri ve geleceği. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Anadolu (Anatolia) Dergisi*, 35, 99-118.

Görsel Kaynakçası

- Görsel 1. Caracalla Roma Hamamı. (M.S. 212-M.S. 216) Erişim adresi: <https://www.wikizeroo.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvQmF0aHNfb2ZfQ2FyYWNhbGxh>
- Görsel 2. Basilica Terma Roma Hamamı. (M.S. 2.yy.). Erişim adresi: <https://www.ozelkalem.com.tr/iki-bin-yillik-antik-havuzda-kis-ortasinda-yuzme-keyfi/>
- Görsel 3. Kılıç Ali Paşa Hamamı. (16.yy.). Erişim adresi: <https://www10.aeccafe.com/blogs/archshowcase/2015/01/30/kilic-ali-pasa-hamam-in-istanbul-turkey-by-cafer-bozkurt-architecture/>
- Görsel 4. Kılıç Ali Paşa Hamamı (iç görünüm). (16.yy.). Erişim adresi: <https://www10.aeccafe.com/blogs/arch-showcase/2015/01/30/kilic-ali-pasa-hamam-in-istanbul-turkey-by-cafer-bozkurt-architecture/>
- Görsel 5. Ahtapot ve Yunus Desenli Hamam Tası. (M.Ö. 510-500). Erişim adresi: <https://www.wikizeroo.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvRmlsZTpQaGlhbGVfTG91dnJlX0wyMTAuanBn>
- Görsel 6. Mehmet Tüzüm Kızılcın (Sanatçı). (2012) "Hamam Serisi, Pano". Kaynak: Sanatçı Kişisel Arşivi
- Görsel 7. Mehmet Tüzüm Kızılcın (Sanatçı). (2012) "Hamam Serisi, Pano". Kaynak: Sanatçı Kişisel Arşivi
- Görsel 8. Mehmet Tüzüm Kızılcın (Sanatçı). (2012) "Hamam Serisi, Kurna". Kaynak: Sanatçı Kişisel Arşivi
- Görsel 9. Mehmet Tüzüm Kızılcın (Sanatçı). (2012) "Hamam Serisi, Kurna". Kaynak: Sanatçı Kişisel Arşivi
- Görsel 10. Mehmet Tüzüm Kızılcın (Sanatçı). (2012) "Hamam Serisi, Hamam Tası". Kaynak: Sanatçı Kişisel Arşivi
- Görsel 11. Mehmet Tüzüm Kızılcın (Sanatçı). (2012) "Hamam Serisi, Dualı Hamam Tası". Kaynak: Sanatçı Kişisel Arşivi

- Görsel 12. Mehmet Tüzüm Kızılcın (Sanatçı). (2012) “Hamam Serisi, Hamam Tası”. Kaynak: Sanatçı Kişisel Arşivi
- Görsel 13. Mehmet Tüzüm Kızılcın (Sanatçı). (2012) “Hamam Serisi, Hamam Tası”. Kaynak: Sanatçı Kişisel Arşivi
- Görsel 14. Mehmet Tüzüm Kızılcın (Sanatçı). (2012) “Hamam Serisi, Hamam Tası”. Kaynak: Sanatçı Kişisel Arşivi
- Görsel 15. Hadiye Güvenateş (Sanatçı). (2012) “Hamam Serisi, Hamam Tası”. Kaynak: Sanatçı Kişisel Arşivi
- Görsel 16. Hadiye Güvenateş (Sanatçı). (2012) “Hamam Serisi, Hamam Aynası”. Kaynak: Sanatçı Kişisel Arşivi
- Görsel 17. Hadiye Güvenateş (Sanatçı). (2012) “Hamam Serisi, Takunya”. Kaynak: Sanatçı Kişisel Arşivi
- Görsel 18. Hadiye Güvenateş (Sanatçı). (2012) “Hamam Serisi, Düzenleme”. Kaynak: Sanatçı Kişisel Arşivi
- Görsel 19. Hadiye Güvenateş (Sanatçı). (2012) “Hamam Serisi, Sabunluk, Liflik”. Kaynak: Sanatçı Kişisel Arşivi
- Görsel 20. Hadiye Güvenateş (Sanatçı). (2012) “Hamam Serisi, Hamam Tası”. Kaynak: Sanatçı Kişisel Arşivi
- Görsel 21. Hadiye Güvenateş (Sanatçı). (2012) “Hamam Serisi, Takunya”. Kaynak: Sanatçı Kişisel Arşivi
- Görsel 22. Hadiye Güvenateş (Sanatçı). (2012) “Hamam Serisi, Sabunluk, Liflik”. Kaynak: Sanatçı Kişisel Arşivi
- Görsel 23. Hadiye Güvenateş (Sanatçı). (2012) “Hamam Serisi, Düzenleme”. Kaynak: Sanatçı Kişisel Arşivi